

A FATERMÉKEK ÉS A HELYETTESÍTŐ TERMÉKEK ÁRARÁNYAI

A tervutasításos rendszerről a különböző közgazdasági szabályozókkal irányított gazdálkodásra áttért gazdaságunkban rendkívül nagy szerepe van az árrendszernek. Az 1968. január 1-e óta alkalmazott árrendszerben különösen kiemelkedik az árak orientációs szerepe. Ez alatt azt értjük, hogy a gazdasági vezetőket gazdasági döntéseikben egyéb közgazdasági szabályozók mellett az árarányok hathatósan befolyásolják. Ez okból alapvető jelentőségű kérdés, hogy milyen árelv következtetés érvényesítése biztosíthatja a helyes irányú orientáció feltételeit. Az árak orientációs szerepéből következően keletkezett az az árrendszerrel szemben támasztott követelmény, hogy a népgazdaság valamennyi ágazatában következetesen érvényesüljön a helyesnek tartott árelv. Helyesnek pedig azt az árelvet tartjuk, amely szerint az árak társadalmi munkaráfordítások szerinti arányokat fejeznek ki, mert csak az esetben, ha valamennyi ágazatban következetesen érvényesítjük a társadalmi munkaráfordítások szerinti árkialakítás, vagyis az érték szinten történő árkialakítás elvét, csak ez esetben teremthetnek meg az értékarányos csere feltételei, és csak ez esetben adható helyes válasz az egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékek közötti választás variánsaira vonatkozóan is. A helyesen és következetesen alkalmazott árelv hatékonyan segíti a helyettesítési lehetőségekben való döntést. Úgy is mondhatjuk, hogy a helyes árarányok megteremtik a műszaki fejlesztési célkitűzések és elképzelések gazdasági kontrollját. Azzal is tisztában kell lenni azonban, hogy a helyes árarányok még nem jelentik a helyettesítési kapcsolatba kerülő termékek közötti választás egyetlen döntési szempontját. Az ilyen döntésnél ugyanis — mint később látni fogjuk — számos egyéb tényező is mérlegelésre kerül, mint amilyen a helyettesítési kapcsolatban álló termékek élettartama, munkaerő-megtakarítási lehetőségek, a primer alapanyagok feldolgozása vagy bedolgozása során jelentkező többletköltségek, illetőleg megtakarítások, tehát számos olyan egyéb tényező is, amely az egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékek-nél azok használati értékének tényezője.

A következetesen valamennyi ágazat termékeinél alkalmazandó árelv azonban nem probléma mentes. A fő probléma gazdaságunk egyre inkább nyíltpiaci áru gazdasági jellegéből adódik. A társadalmi munkaráfordítás szerint kialakítandó árarányok főleg azokban az ágazatokban vetnek fel az árarányok vonatkozásában problémákat, amely ágazatokban a hazai társadalmi munkaráfordítások mellett a nemzetközi kapcsolatokban, importban és exportban kell reálisan meghatározni az elsődlegesen deviza-árakon jelentkező termékárak belföldi értékét. Az 1968. január 1-e óta alkalmazott árrendszerben a két fő relációban eltérő nagyságrendben jelentkező devizakitermelési együttható vezetett arra a kialakult gyakorlatra, hogy lényegében a főbb alapanyagok árszintének kialakításánál 3-féle árcentrum képviseli az értékszintű árarányok elvét:

a kizárólag hazai forrásból származó termékek-nél a belföldi ráfordítás képviseli az értékszintet,

a szocialista relációból importált termékek-nél a Rbl-szorzó,

a tőkés relációból importált termékek-nél pedig a \$ szorzó

határozza meg az árszintet. A különböző ágazatok alapanyagainak árszínvonalát tehát a társadalmi munkaráfordítási elv következetes érvényesítése esetén asze-

rint határozódik meg, hogy milyen arányt képviselt az új árrendszerre való át-térésnél a hazai forrásból, demokratikus relációból, illetőleg tőkés relációból származó termékek felhasználási aránya.

Az elmúlt több mint 4 év alatt szerzett tapasztalatok a fentiekkel szemben azt bizonyítják, hogy a fent ismertetett és elvileg helyesnek látszó árkialakítási elv alól számos területen kellett kivételt tenni. Így pl.: a textilipari alapanyagoknál már az induló árak kialakítása tőkés árbázison történt, annak felismeréséből következően, hogy az ipari termelés bővüléséhez szükséges textilipari alapanyagok növekvő mennyiségben történő beszerzése csak tőkés piacról lehetséges. Más területeken is azonban az idők folyamán világossá vált, hogy a világpiaci áralkulás tendenciáitól, árrendszerünket nem tudjuk függetleníteni, nemcsak azért, mivel az importban növekvő világpiaci árak változatlan relációs részarány mellett is növekvő átlagárat eredményeznek, hanem azért is, mivel az exportban növekvő árak olyan export orientációs érdekeltséget keltenek a vállalatoknál, amelyek változatlan alapanyagárak mellett meghamisítják az export-kalkulációt és az export orientáltság állandósulása esetén belföldi ellátási zavarok forrásává is válhatnak. Ez okból került sor a közelmúltban a színesfémek és a műanyagok árszintjének felemelésére.

Az egymással helyettesítési kapcsolatban álló anyagoknál joggal vehető fel ezek után az a kérdés, hogy helyes irányban orientálnak-e az egymással helyettesíthető termékek árai, ha az egyébként egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékek árszintjét lényegében az árreform idején fennálló relációs arányok szerint tartjuk fenn. Méginkább felvetődik az árak dezorientáló hatása az esetben, ha a helyettesítési kapcsolatban álló termékek árarányai úgy változnak, hogy egyeseknél a világpiaci árváltozásokat kifejezzük a hazai árakban, másoknál pedig a világpiaci árváltozások ellenére fenntartjuk a korábbi relációs arányok szerint kiszámított árakat. Úgy gondolom, hogy az egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékeknel joggal keletkezik az az igény, hogy azonos árelv kerüljön alkalmazásra, illetőleg az árelvben végrehajtott változtatás az egymással helyettesítési kapcsolatban álló anyagoknál következetesen érvényesüljön.

A fentiek alapján vizsgáljuk meg, hogy milyen árelv szerint alakítottuk ki a faanyagok árszintjét és milyen árelvet érvényesítünk jelenleg a faanyagok helyettesítésére alkalmas műanyagoknál és az alumíniumnál.

Az új árrendszerben a faanyagok induló árát a társadalmi ráfordításoknak megfelelően alakítottuk ki. Így a jellemzően importból származó fenyőfélésegek ára az importbekerülési költségek alapjain a jellemzően hazai származású lombos gömbfélésegek árait a fenyőgömbfa-félésegek áraihoz viszonyítva alakítottuk ki úgy, hogy azokban kifejezésre jussanak a megfelelő gazdasági és felhasználási értékarányok.

1969-ben a fenyőfűrészáru árát 22⁰/₀-kal felemeltük. A szocialista szerződéses áraknak 1971. január 1-től történő felemelése folytán a fenyőfűrészáru import forgalmiadóját 13⁰/₀-ra csökkentettük, a gömbfafa-félésegeknél pedig a változatlan árszint biztosítása érdekében 15⁰/₀-os import árkiegészítést határoztunk meg. 1969 végétől kezdve a világpiaci árak emelkedése folytán a belföldi árak jelentősen elmaradtak a tőkésipari áráktól. Jelenleg tehát a faanyagoknál a legnagyobb problémát a világpiaci és a belföldi maximált árak között mutatkozó jelentős mértékű eltérés okozza. Ezt a problémát legfeljebb csillapítja az a tény, hogy a fenyőfűrészárúnál végrehajtott 22⁰/₀-os áremelés következtében a korábbi évi 7—8⁰/₀-os felhasználási növekedési ütem átmenetileg csökkent. Enyhíti a problémát az is, hogy 1970 januárjától a tőkés import fenyőfűrészáru árát a szabad árformába helyeztük és megszüntettük a tőkés fenyőanyagoknál az egy-

csatornás forgalmazást. A világgiazi áraknak folytatódó emelkedése állandósítja az exportérdekeltséget, ez pedig a belföldi piacon ellátási problémákat vethet fel, amelyeket egyelőre termékforgalmazási korlátozással igyekszünk kiküszöbölni.

Az 1968. évi árreform során a színesfémek árszínvonala — az alumínium kivételével — az akkori tőkés világgiazi árakkal egyezően került meghatározásra. Az alumíniumnál az a szempont érvényesült, hogy a világgiazi árnál 20%-kal alacsonyabb belföldi ár teremtsen fokozott érdekeltséget a felhasználásban. A műanyagok árát 30%-kal a tőkés világgiazi árszint alatt állapítottuk meg. Ez a felhasználás ösztönzése miatt, illetőleg azért tűnt célszerűnek, hogy amikor a belföldi kapacitások belépnek, a népgazdaság fogadóképessége kielégítően biztosítva legyen. Ez évi január 1-én a világgiazi árváltozásokat ezeknél a termékeknel az árak emelésében juttattuk kifejezésre. A hőre lágyuló műanyagoknál átlagosan 14,3%, ezen belül azonban a PVC-poroknál és glanulátoroknál átlagosan 23,8%, a PVC-poroknál pedig 35%, az alumíniumnál mintegy 10%-os éremelés következett be.

Ha ezek után összehasonlítást kívánunk tenni a fontosabb faanyagok, valamint a műanyagok és az alumínium érvényes árszintje között, úgy az alábbi megállapítások tehetők:

- A lúcfenyő-fűrészáru hatósági belföldi átlag ára és a magyar határparitáson számított tőkésiazi ára 47,3 Ft/\$ mutatót képvisel,
- a 4 mm-es farostlemeznél a Ft/\$ mutató 46,1,
- a 19 mm-es faforgácslapnál a viszonyszám 54,6
- az új műanyag árszint átlagosan 54 Ft/\$ viszonyszámot képvisel,
- végül az alumínium árszint (a 99,5%-os finomságú alumíniumtömbbel számolva) Ft/\$ mutatója 57,5.

A fenti adatok arra utalnak, hogy a jelenlegi fenyőfűrészáru árszint a vele helyettesítési kapcsolatban álló faforgácslap árszintjénél mintegy 15%-kal alacsonyabb. Ugyanez a helyzet a fenyőfűrészáruval helyettesítési kapcsolatban álló műanyagokkal való összehasonlításnál, míg a fenyőfűrészáru és az alumínium árszintje közötti differencia megközelítően 20%-os nagyságrendű.

Annak elismerése mellett azonban, hogy a faanyagok árszintje viszonylag alacsony és hogy ez a helyzet a faanyag-ellátásban export orientációs érdekeltséget állandósít, véleményem szerint a faanyagoknak egyéb anyagokkal való helyettesítése korántsem kizárólag a helyesebb árarányok kialakítása útján megoldható probléma. Úgy is fogalmazható a kérdés, hogy az export-érdekeltség egyébként más eszközökkel kéz-bentartható dezorientáló hatásán túlmenően a helyettesítési kapcsolatban okoz-e alapvető problémát a jelenleg ismert és bemutatott árarányok fenntartása. Még élesebben fogalmazva: kell-e a faanyagoknak helyettesítésére vonatkozó, egyébként helyes törekvés szolgálatában változtatni az árarányokon és ha a változtatás nem megy tovább, mint az egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékeknel az azonos árelv alkalmazása, lehet-e önmagában ettől forradalmi változtatást várni a faanyagoknak egyéb anyagokkal való helyettesítése vonatkozásában?

A faanyagoknak egyéb anyagokkal való helyettesítése nem csak úgy vetődik fel, hogy olcsóbb-e a fának más anyaggal való helyettesítése, hanem úgy is, hogy hasznosabb-e a fa helyettesítése még akkor is, ha egyéb anyagok felhasználása drágább, mint a faanyagok felhasználása. A fahelyettesítés kérdése tehát nem kizárólag az egymással helyettesíthető anyagok helyes árarányainak kialakításán múlik. Ha a használati értékarányok nem is számszerűsíthetők, mert abban szubjektív elemek is szerepelhetnek, az bizonyos, hogy a helyettesítésre való törekvés során kétirányú vizsgálatra van szükség: egyrészt a szűkében levő vagy a

többletnak perspektívában csak tőkés relációból való beszerzése lehetősége következtében a faanyagok közül ki kell választani az elsősorban helyettesítendőnek minősülő terméket. Úgy gondolom, hogy ebből a szempontból elsősorban a fenyőfűrészáru helyettesítésére kell törekedni. Másrészt azonban a helyettesítendő termék meghatározása után ki kell alakítani megfelelő számítások elvégzése útján azt a kört, amelyben a helyettesítendő termék más anyaggal gazdaságosan helyettesíthető. Ezen a közgazdasági megfontoláson túlmenően azonban a helyettesítésnek a műszaki követelmények is határt szabnak. A helyettesítő anyagoknak rendelkeznie kell azokkal a minőségi jellemzőkkel, amelyek alapján helyettesítésre alkalmas. Így pl. ha a zsaluzóanyagoknál a beton körvonalának pontossága és a megfelelő felületi minőség az alapvető műszaki követelmény, akkor faforgácslapnak zsaluzóanyagként való felhasználásánál a hajlító szilárdság, a kopásállóság és a dagadási érték műszaki jellemzőit kell felülvizsgálni. A helyettesítési döntésnél természetesen az ezzel kapcsolatos többletköltségeket is (pl. műanyagbevonat) figyelembe kell venni.

Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a közgazdasági megfontolások és az ezek alapjául szolgáló gazdaságossági számítások számára csupán egyik, de nem egyetlen tényező a helyettesítési kapcsolatban álló termékek áráránya. A helyettesítésre alkalmas termékeknel a gazdaságossági számításnak figyelembe kell vennie a feldolgozási, beépítési költségkülönbségeket, a bérköltség-különbségeket, anyagvesztés differenciákat ahhoz, hogy a felhasználó a helyettesítési döntésben a termékek árárányain kívül az egyéb költségkihatásokkal is számot vehessen. Igen érdekes példát dolgozott ki ebben a gondolatkörben a Faipari Kutató Intézet, amikor az építőipar által alkalmazott egyszerű szerkezetek pl. ideiglenes kerítések gazdaságossági számításainál a fenyőfa kerítés önköltségét magasabb szinten hozta ki, mint a faforgácslapból készült kerítés önköltségét, annak ellenére, hogy a fenyőfűrészáru 1790 Ft/m³-el, a faforgácslap pedig 2940 Ft/m³-rel szerepel a számításokban. A fenyőkerítés megépítésének munkaidő szükséglete ugyanis kétszerese a forgácslapból készült kerítés megépítési időszükségletének. Lényegében ez okozza az alapanyag árdifferenciával pontosan ellentétben álló azon megállapítást, amely szerint az ideiglenes kerítéseknél fenyőfakéret helyett forgácslapból készült kerítés 19%-kal olcsóbb és ennek következtében gazdaságosabb.

Végül a fahelyettesítés gazdaságossági számításaiban, ugyancsak a Faipari Kutató Intézet által végzett vizsgálatokból következően, lényegesen nagyobb használati érték-differenciát jelent az egymással helyettesíthető termékek élettartamkülönbségének a számításokban való érvényesítése, mint amilyen mértékben befolyásolhatja a helyettesítési döntést az egymással helyettesítési kapcsolatban álló termékek áráránya.

Ha mindezek előrebocsátása után a faanyagok helyettesítési kapcsolatait a műszaki követelmények által determinált körben áttekinteni óhajtjuk, úgy ítéljük meg, hogy az előbb ismertetett szempontokból következően, reálisan viszonylag sokkal szűkebb a faanyagoknak műanyagokkal és alumíniummal való helyettesítése, mint ezt általában felvetik. Ezzel szemben viszonylag széleskörű helyettesítési lehetőség áll fenn a fenyőanyagok és egyéb faanyagok és fapótló anyagok között. Ilyen pl. fenyőgerendának más faanyaggal pl. akáccal való helyettesítése vagy ablakoknál akác, cser és nyár fűrészáruval való helyettesítése. Hogy a viszonylag alacsony faárszint mellett is a helyes árárányok a fenyő-fűrészáru helyettesítés irányában hatnak, arra igen meggyőző példa ugyancsak a Faipari Kutató Intézetnek azon megállapítása, amely szerint az Épületasztalosipari Vállalatnál a farostlemez borítású ajtólapok részaránya már jelenleg 73%,

a 27⁰/₀-os, fenyő fűrészáruból készült ún. vésett ajtók mellett és ez utóbbiak részaránya 1975-re a tervek szerint 0-ra csökken, aminek alapvető oka az, hogy a változatlan élettartam mellett a farostlemez borítású ajtólapok ára a vésett ajtókhoz képest 13⁰/₀-kal alacsonyabb.

A faanyagoknak egymással való helyettesítése az árszint és az arányok vonatkozásában egészen más kérdés, mint a faanyagoknak egyéb anyagokkal való helyettesítése. Míg az előbbinél a reálisan kialakított faárszinten belül a faanyagok egymáshoz viszonyuló arányai befolyásolhatják a helyettesítési döntést, addig az utóbbi kérdés úgy is fogalmazható, hogy fel kell-e emelni és milyen mértékben a faanyagok árszintjét ahhoz, hogy a faanyagokat egyéb anyagokkal, jellemzően műanyaggal, alumíniummal helyettesíthessük.

Nézzünk néhány példát:

- A G 48—17 jelű vasbeton gerenda termelői ára 236 Ft. Az azonos teherbírású faragott fenyőgerenda ára 373 Ft, és az ugyanilyen fűrészelt gerenda pedig 587 Ft.
- A vasútépítéshez használt vasbeton alj termelői ára 240 Ft/db, az ugyanezen célt szolgáló tölgy talpfa ára 557,60 Ft/db.
- A fából készült (fenyőfűrészáru, farost és bükk fűrészáru felhasználásával) hagyományos fiók ára 39 Ft. Az azonos célt szolgáló műanyagfiók ára is 39 Ft, és ennél az aránynál figyelembe kell venni azt is, hogy a műanyagfiokok termelésénél jelentős munkaerő megtakarítás érhető el a hagyományos fából készült fiókokhoz képest.
- A tölgy parketta m²-kénti ára beépítve 245,92 Ft. A Neovinil műanyag padlóburkolóanyag ára a beépítési többletköltséggel együtt 82,30 Ft. Kétségtelen azonban, hogy a tölgyparkettánál 50 éves élettartammal lehet számolni a Neovinil burkolólap 15 éves élettartamával szemben. A reális összehasonlításnál ezenfelül figyelembe kell venni a födémelek hangszigetelésének többletköltségét.

A fenti példák azt bizonyítják, hogy a műszaki célkitűzéseknek megfelelő helyettesítő anyagok arányai a jelenlegi faárszint mellett is többé-kevésbé megfelelő ösztönzést tartalmaznak a helyettesítés széles körű alkalmazására.

Vannak azonban olyan arányok is, amelyek arra utalnak, hogy a helyettesítésre való törekvés számos területén irreális célkitűzés. Nézzünk ezekre is néhány példát:

- Az ún. belső ajtó ára fából készítve, vésett ajtólapalappal, a jelenlegi faárszinten 376,— Ft/m². A festési költség hozzászámításával a fából vésett ajtólap festve 448 Ft/m²-es árat eredményez. Ebben 188 Ft/m² a fenyőfűrészáru anyaghányad értéke. A műanyagból készített ún. Portplast belső ajtó tömör kivitelben 1269 Ft/m²-es áron készül. A műanyag ajtó többletköltsége tehát 821 Ft/m². Ahhoz, hogy a fából készült ajtó ára azonos legyen a műanyagból készült ajtó árával, a fenyőfűrészáru árát több mint 400⁰/₀-kal kellene felemelni.
- Az ablakredőny célját szolgáló faredőny komplett vasszerkezettel, hevedergöngyölítő automatával, támasztóval 230 Ft/m² áron kerül forgalomba. Ebben az árban a fenyőfűrészáru értéke 106 Ft/m². Az ablakredőny célját szolgáló műanyag redőny termelői ára 358 Ft/m². A műanyag redőny többletköltsége tehát 128 Ft/m². Ahhoz, hogy a fából készült redőny ára azonos legyen a műanyagredőny árával, a jelenlegi fenyőfűrészáru árát 121⁰/₀-kal kellene felemelni.
- A fából készült kapcsolt gerébtokos ablak 1 m²-re számított termelői ára 516 Ft, a 72 Ft-os festési költség hozzászámításával 588 Ft. Ebben a fenyőfűrész-

áru anyaghányadának értéke 263 Ft. Az alumíniumból készült, kétrétegű tisztítószárnyas ablak, két felnyíló szárnyal, 1 m² ára 1390 Ft. Ez az ár a fából készült kapcsolt gerébtokos ablak árához képest 802 Ft/m²-rel drágább. Ha a fent közölt alumínium ablak árával azonos faablak árkialakítására törekdnénk, ehhez a fenyőfűrészáru árát kb. 300%-kal kellene felemelni.

A fentiekből következően úgy vélem, hogy a faanyagok helyettesítésére való törekvés feltétlenül helyes és szükségszerű. A helyettesítés alapját képező gazdaságossági számításoknál azonban az egymással helyettesítésre kerülő termékek árárainyai csupán a döntési mérlegelés egyik tényezőjét képezik. A használati értékítéletben feltétlenül elsődleges szerepet játszó tartóssági, élettartam differenciák árpreferenciával nem hidalhatók át. Nem hidalhatók át továbbá feltelezhetően azonos élettartammal rendelkező termékek rendkívül jelentős árkülönbözetei sem. A faanyagoknak egyéb anyagokkal való helyettesítése ezért még abban az esetben is, ha a világpiaci áraknak nagyobb meghatározó szerepet biztosítunk a faanyagoknál, lényegesen szűkebb körű lehetőségeket vet fel, mint ahogy azt sokan képzelik. A külföldi tapasztalatok is arra utalnak, hogy a fejlődés iránya a hagyományos anyagoknak vegyileg előállított termékekkel új szerkezetté kombinálása irányába mutat. Így pl. a fa előnyös szilárdsági tulajdonságát és sokoldalú felhasználhatóságát jól egészíti ki a műgyanta ragasztó, amely lehetővé teszi, hogy a szerkezeteknek a fa természetes méreteiből adódó méret korlátozásait legyőzzék. Ezzel szemben az eddigi elvégzett hazai kutatások azt bizonyítják, hogy a fenyőfűrészárúnak, különösen az építőiparban való helyettesítése különböző fapótló anyagokkal és lombos fűrészárúkkal még meszszenenően nem megoldott kérdés. Úgy gondolom ezért, hogy a fenyőfűrészáru helyettesítés vonatkozásában faárrendszerünk arányainak javításával is sokat tehetünk. Ennek a feladatnak szerves része a reális fenyőfűrészáru árszint és a világpiaci ártendenciáknak az árakban való kifejezésre juttatására irányuló törekvés is.

Д-р Феслер Л.: ПРОПОРЦИЯ ЦЕН ДРЕВЕСНЫХ ПРОДУКТОВ И ИХ ЗАМЕНИТЕЛЕЙ

Целесообразно и необходимо заменять древесину разными заменителями. Замена древесины другими материалами не такое уж легкое дело, как считают многие. Направление развития использования заменителей древесины осуществляется за счет комбинирования древесных отходов с химическими материалами. К сожалению, отечественные исследования показывают, что еще не решен полностью вопрос о замещении хвойных пиломатериалов лиственными породами или другими заменителями древесины. Улучшение системы пропорций цен на древесные материалы способствовало бы решению проблемы замещения хвойных пиломатериалов.

Dr. Feszler, L.: PRICE RELATIONS BETWEEN WOOD PRODUCTS AND THEIR SUBSTITUTE MATERIALS

To replace wood products is a proper and necessary aspiration. The replacement of wood products with other materials, however, is much more limited, than it is hoped by some specialists. Development trends indicate towards the progress of combining traditional and chemically produced materials into new structures. Domestic investigations unfortunately show that the substitution of sawn softwood with sawn hardwood and other substitute materials still has many unsolved problems. The revision and correction of the price relations can help much in this respect.